

Sztuka grecka

Właściwa sztuka starożytnej Grecji powstała między XI w. a I w. p.n.e.

Okres XI - X w. p.n.e. to faza przejściowa do sztuki archaicznej.

Styl archaiczny (IX - połowa VI w. p.n.e.): to rozwój rzeźby dwóch stylów (dorycki - surowy i joński o bardziej miękkim modelunku), oraz malarstwa wazowego czarnofigurowego i rzemiosła artystycznego.

Okres klasyczny (V-IV w. p.n.e.): rozwinęła się rzeźba oddająca ruch (Myron Dyskobol), monumentalny majestat (posągi Zeusa i Ateny Fidiasza), rzeźba figuralna w brązie (Woźnica delficki). Monumentalne malarstwo ścienne (Polignot, Mikon). Rozwój wazowego malarstwa czerwonofigurowego (styl swobodny). Dokonała się synteza porządków doryckiego i jońskiego, pojawiła się głowica koryncka (koryncki porządek), powstały nowe typy budowli (teatr, gimnazjon). Poliklet opracował kanon postaci ludzkiej (Doryforos) i zastosował kontrapost. Pod koniec okresu (koniec V w. p.n.e.) wyróżnić można tzw. styl mokrych szat (Nike zawiązująca sandał).

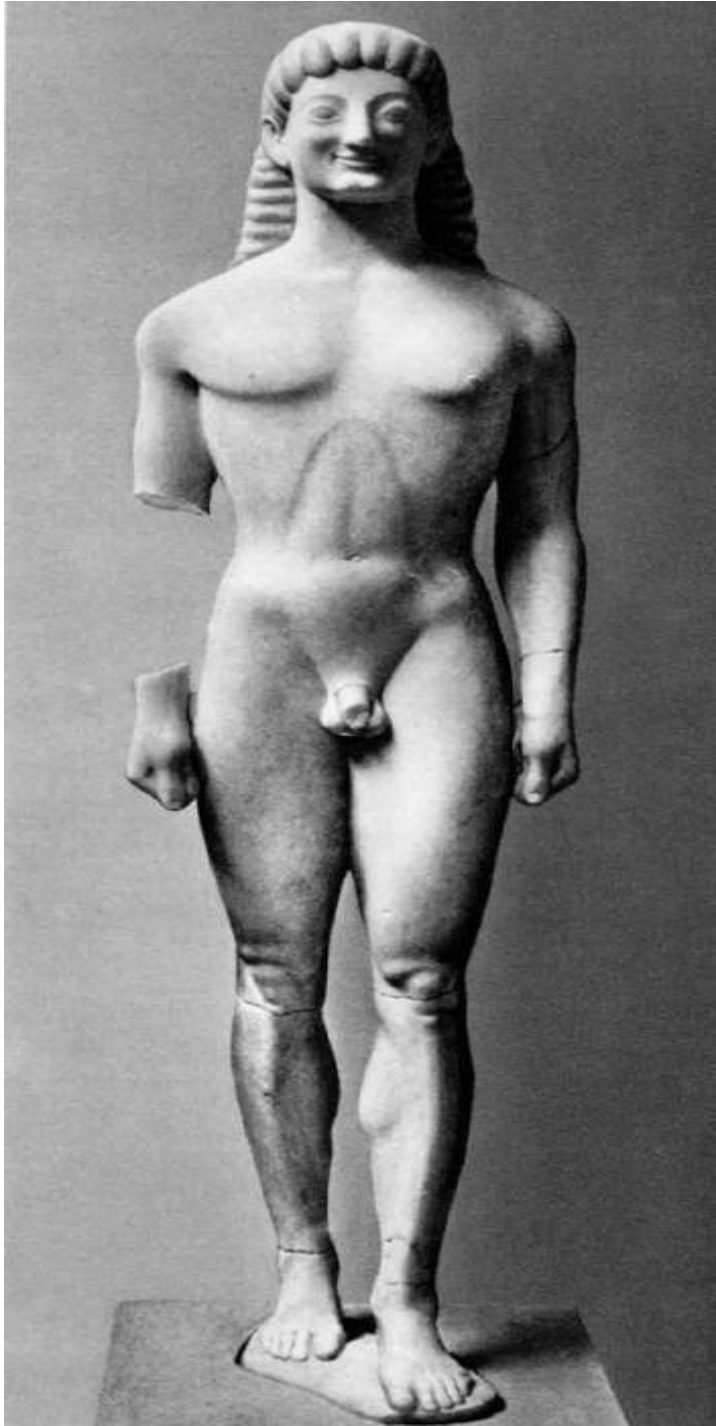
Okres hellenizmu (330 - 30 p.n.e.): rzeźba o wysokim poziomie łączyła umiejętności techniczne z kontrapostem, ruchem i naturalizmem. Okres ten pozwolił na upowszechnienie osiągnięć sztuki greckiej w całym basenie Morza Śródziemnego i krajach ościennych.



Kouros – typ posągu w sztuce starożytnej Grecji, przedstawiający stojącego, nagiego młodego mężczyznę z falistymi włosami i zagadkowym uśmiechem (*archaiczny uśmiech*). Ręce zawsze były opuszczone wzdłuż ciała a lewa noga wysunięta lekko do przodu.

W starożytnej Grecji słowo **kouros** oznaczało młodzieńca.





Apollo z Tenei

Jest to jeden z najlepszych przykładów archaicznej rzeźby szkoły korynckiej. Posąg powstał najprawdopodobniej w latach 560-550 p.n.e. Przedstawia on nagiego Apollina w postawie stojącej, z opuszczonymi rękami i z wysuniętą lewą nogą. Jego proporcje charakteryzuje wysmukłość, a kontury opracowane są w sposób sprawiający wrażenie pewnej miękkości i płynności, co mogło wynikać zapewne z techniki brązowniczej, do której stosowano gliniane formy. Pozwala to przypuszczać, że autor pracował głównie w tej właśnie technice. Zarówno w traktowaniu włosów, jak i rysów twarzy wyraźnie widać wpływy Wschodu. Na twarzy widoczny jest archaiczny uśmiech.



Moschoforos

Moschoforos to mężczyzna niosący młodego byczka na ramionach. Najbardziej znanym przykładem tego typu przedstawienia jest rzeźba znaleziona na Akropolu w Atenach i przypisywana Fajdimosowi, a powstała najprawdopodobniej w latach 570-560 p.n.e. Posąg wykonany jest z marmuru. Mężczyzna owinał sobie byczka wokół karku i trzyma go rękami za nogi, które niemal krzyżują się na piersiach. Obie postacie tworzą zwartą całość, co podkreślone zostało właśnie układem rąk człowieka i nóg zwierzęcia. Tors mężczyzny jest odsłonięty rozchylonymi fałdami chitonu. Relief tkaniny jest płytki, ledwie dostrzegalny. Sama rzeźba jest ponadnaturalnej wielkości, co dodaje kompozycji pewnego metafizycznego monumentalizmu. Uderza także wyraz rozradowanej twarzy człowieka z wielkimi, okrągłymi oczami. Jest to dobry przykład tzw. uśmiechu archaicznego.

Kory – okres archaiczny



Kora, sztuka grecka archaiczna, 510 r. p.n.e., praca Chiana, Ateny



Rzeźba w okresie greckiego klasycyzmu

W I połowie V wieku p.n.e. rozpoczęła się w Grecji epoka klasyczna, czyli epoka szczytowego rozwoju sztuki.

W epoce tej rzeźbiarze greccy komponowali postacie ludzkie tak, aby patrząc na nie widz mógł wyczuwać tkwiący w nich jakby uśpiony potencjał ruchu, wewnętrzną dynamikę. Efekt ten osiągalni przez niezwykle staranne modelowanie, oparte na znajomości ciała ludzkiego i obserwacji człowieka w ruchu, a dzięki atletyce - gry mięśni w chwili największego napięcia.

Wyznacznikami klasycznej rzeźby greckiej stały się dzieła trzech mistrzów: Myrona, Polikleta i Fidiasza. Ich prace znane są głównie z późniejszych rzymskich kopii, gdyż oryginały, wykonane głównie z brązu, nie zachowały się.

W V wieku p.n.e. W rzeźbie wolno stojącej dominować zaczęły postacie wyobrażane w pozycji dość swobodnej, co stanowiło kolejny etap ewolucji prowadzącej do ukazywania postaci w ruchu także w posągach związanych z kultem i życiem świątyni. Mężczyzn nadal przedstawiano jako nagich atletów lub wojowników, kobiety zaś rzeźbiono odziane w piękne szaty. Tak postawa, jak i szczegóły anatomiczne ewoluowały ku jeszcze bardziej naturalistycznemu przedstawianiu. O ile archaiczne posągi kurosów ukazywano zawsze lewą nogą wysuniętą ramionami trzymanymi sztywno przy ciele, to teraz mężczyźni mieli ręce ułożone swobodnie, a ciężar ciała mógł spoczywać na dowolnej nodze. Muskulaturę przedstawiano bardzo dokładnie, co stanowiło istotną zmianę stosunku do rzeźby powstającej w VI wieku p.n.e. Z jej szkicowym, nieomal impresjonistycznym traktowaniem anatomii.



Najsłynniejsza chyba rzeźba Myrona przedstawiająca atletę. Powstała najprawdopodobniej we wczesnym okresie twórczości tego artysty. Sportowiec jest przedstawiony tuż przed wyrzuceniem dysku. Ramiona tworzą jak gdyby część okręgu, zaś głowa pochylona ku przodowi akcentuje oś symetrii ciała przebiegającą równoległą do lewej nogi zgiętej w kolanie, dotykającej dużym palcem ziemi. Ukazany jest zatem moment chwilowego spoczynku między dwoma ruchami. Obrotowość jest jednak pozorna i rzeźbę można oglądać tylko z jednego punktu.

Doryforos Polikleta

Posąg wys. 2,12 m, przedstawiający stojącego mężczyznę, wykonany przez Polikleta ok. 440 r. p.n.e. Doryforos opierał ciężar ciała na prawej nodze; lewa pozostawiona w tyle dotykała ziemi zaledwie czubkami palców. Prawej nodze dźwigającej odpowiadała uniesiona lewa ręka, niosąca oszczep oparty na ramieniu. Podobnie, w myśl zasady przeciwieństw, opuszczona lewa ręka odpowiadała cofniętej lewej nodze. Ścisła zależność układu poszczególnych części ciała tworzy harmonijną całość. Twórca wprowadził tutaj w życie założenia, jakie wyłożył w swoim dziele teoretycznym. Posąg jest pełen życia; widać zupełnie nową koncepcję symetrii rytmicznej, będącą zaprzeczeniem wzorów archaicznego frontalizmu. Jednak w dalszym ciągu przeznaczony był do oglądania tylko en face. Jak w innych przypadkach rzeźby greckiej, tak i w tym przypadku wszelkie badania utrudnione są przez fakt, iż zachowała się ona jedynie w późniejszych kopiach. Uważa się także, że posąg cesarza Augusta stojący przy Prima Porta w Rzymie był wzorowany na Doryforosie. Dodano jedynie głowę cesarza i pancerz, co do reszty naśladowując dzieło Polikleta.

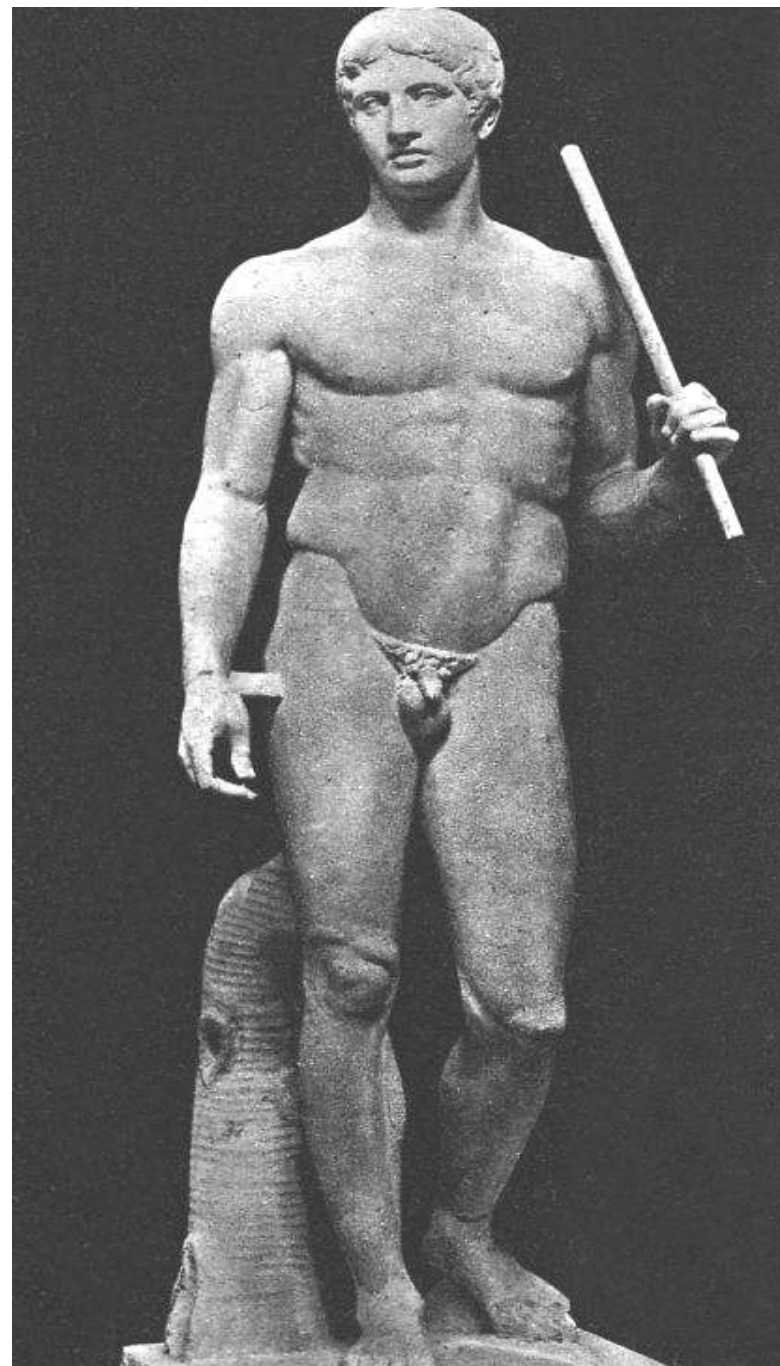


Poliklet – Doryforos



Ciało tego młodzieńca zostało przedstawione zgodnie ze sformułowanymi przez Polikleta matematycznymi proporcjami, które nazywa się kanonem.

W kanonie Polikleta najmniejszą miarą - modułem całej kompozycji była szerokość palca. Typowe, według artysty, proporcje ciała ludzkiego oparte na wielokrotności modułu - przedstawiały się następująco: stopa stanowiła $\frac{1}{6}$ część wysokości ciała, głowa $\frac{1}{8}$, twarz i długość dłoni od przegubu $\frac{1}{10}$.



Afrodyta z Knidos



Jest to jedno z najświetniejszych dzieł Praksytelesa. Bogini została przedstawiona w momencie, kiedy przed zanurzeniem się kąpieli lewą ręką odkłada na naczynie wodą swoją szatę, prawą ręką zasłaniając łono. Ten naturalny i spontaniczny gest harmonizował całą postawą posągu, po którym nie znać żadnego zawstydzenia przed odsłonięciem nagiego ciała. Posąg skomponowany jest przestrzennie: bogini jak gdyby wychyla się z hipotetycznej płaszczyzny reliefu. Wiele trudu zajęło badaczom zrekonstruowanie pierwotnego wyglądu całego posągu, znamy go bowiem jedynie z kopii i naśladownictw, z których żadna nie oddaje w całości pierwotnego układu rzeźby. Szczególne zainteresowanie wzbudziła jej głowa. Kopia głowy tego posągu, wykonana w II w. p.n.e. daje pojęcie o artystycznej finezji artysty widocznej w czystości rysunku profilu i owalu twarzy i miękkości modelunku, który nadał twarzy cechy idealne, równocześnie zachowując jego zmysłowy charakter.

Apoksyomenos (lub **Apoksjomenos**) - zaginiona rzeźba autorstwa Lizypa przedstawiająca atletę, czyszczącego swoje ciało za pomocą drewnianej skrobaczki (*stryngilos*). Oryginał nie zachował się. Dzieło znane jest z kilku kopii. Lizyp zastosował tu wysmuklony kanon proporcji ciała ludzkiego własnego autorstwa (głowa równa $1/9$ wysokości). Dzieło nie kontynuuje tradycyjnego frontalizmu dawniejszej sztuki Greckiej (mocno wysunięta do przodu ręka). Zachowana jest zasada kontrapostu. Charakterystyczną cechą rzeźb Lizypa jest nieduża głowa z małymi oczami i ciężką dolną partią twarzy.





Lizyp – odpoczywający Ares

Nowatorstwo ujęcia tematu polega tu na tym, że bóg wojny został przedstawiony jako zamyślony młody mężczyzna, siedzący na skale, o nią oparta jest tarcza, w ręce trzyma miecz, którego rękojeść jest zakończona głownią w kształcie lwiej głowy. U stóp boga wojny baraszkuje młodzieńki Eros, bóg miłości.

Wyraz twarzy boga wojny, głębokie osadzenie oczu i układ rozrzuconych kędzierzawych włosów.



Auryga (Woźnica z Delf)

Jest to naturalnej wielkości brązowy posąg znaleziony w Delfach ukazujący młodego mężczyznę. Posąg powstał w kręgu Pitagorasa z Region około 475 r. p.n.e. Widać w nim wyraźną dysproporcję między długimi nogami a niedużą głową. Jest ona wynikiem świadomego działania, konsekwencją usytuowania posągu, jedynej zachowanej do dzisiaj części pomnika całej grupy. Woźnica stał bowiem pierwotnie na wozie, który zakrywał dolną partię jego ciała. Cała kompozycja składała się z kwadrygi (powozu zaprzęzonego w cztery konie), woźnicy i właściciela zaprzęgu, nominalnego zwycięzcy - Polyzalosa, brata władcy Syrakuz. Kształt głowy woźnicy o zaokrąglonej, nisko sklepionej czaszce zapowiada wzory, wedle których kształtowano głowy okresu klasycznego. Twarz jest wydłużona, zupełnie odmienna od kwadratowych głów Tyranobójców oraz od głów peloponeskich.

Atena Partenos

Jest to posąg uznany za jedno z największych dzieł Fidiasza. Umieszczony był wewnątrz Partenonu. Miał 12 m wysokości wraz z bazą. Wykonany był ze złota i kości słoniowej (chryzelefantyna). Z kilku zachowanych kopii najważniejszą jest posąg z Warwakionu, ukazujący boginię ze wszystkimi atrybutami, a więc w hełmie ozdobionym pegazami i sfinksami, z prawą ręką podpartą kolumnienką, dźwigającą na dłoni posąg Nike, lewą opuszczoną przytrzymującą tarczę. Najlepszą kopię głowy widać na Gemmie Aspazjosa (II w. n.e.). Tarcza zachowała się do dzisiaj. Przedstawione są tam, pośród Greków walczących z Amazonkami, postaci Peryklesa i Fidiasza. Na bazie znajdował się płaskorzeźbiony fryz ukazujący scenę stworzenia Pandory. Temu wydarzeniu przygląda się 12 bogów. Rozmiary bazy (bok o długości 8 m) zaważyły na planie Partenonu. Jego nawa środkowa ma niespotykaną długość, a to w celu pomieszczenia posągu wraz z bazą.

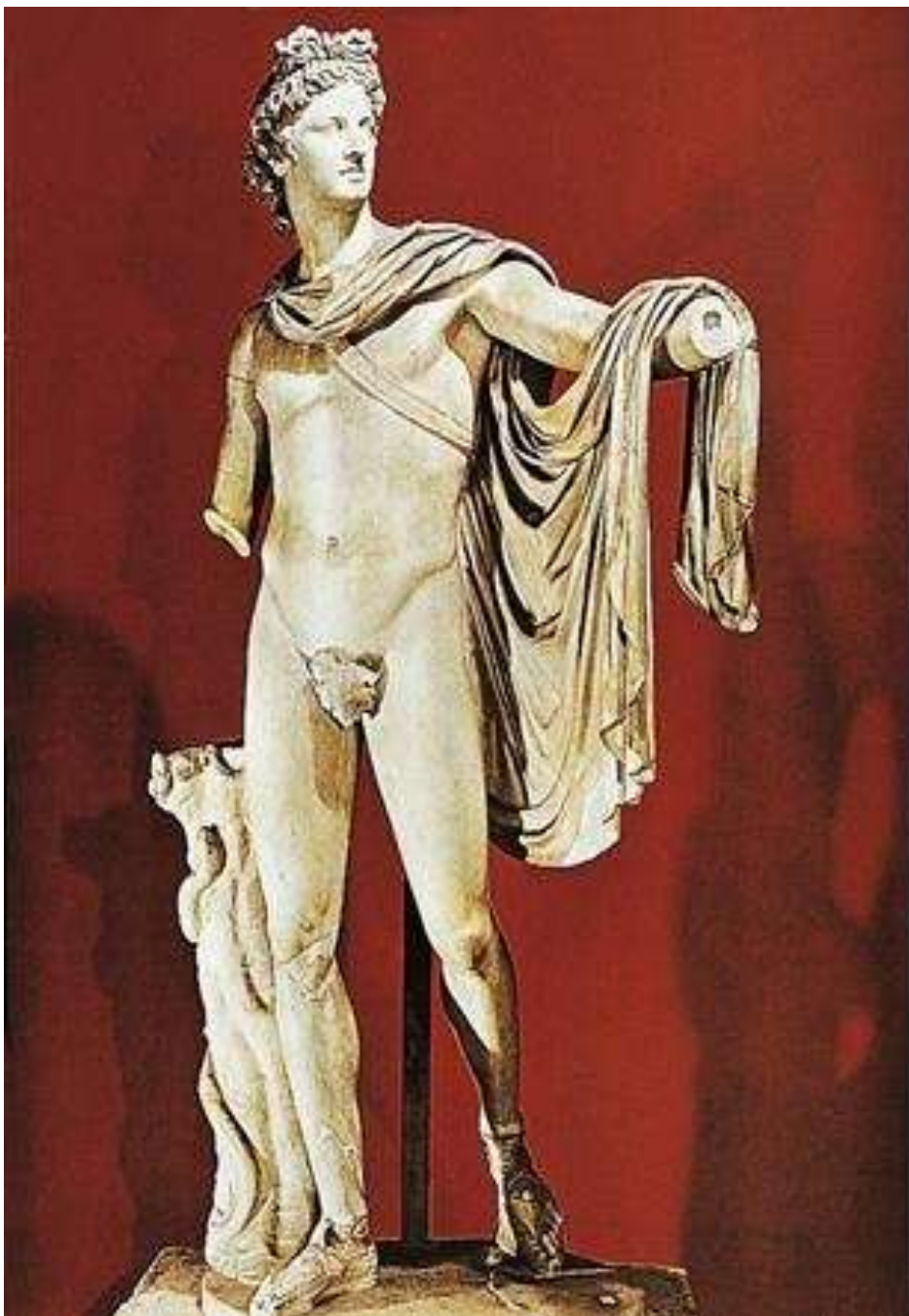




Sławny posąg *Hermesa z małym Dionizosem*

Posąg ukazuje młodzieńczego boga nagiego; odrzucona chlamida przerzucona jest przez pień drzewa, o które stojący bóg się wspiera lewym łokciem; na także lewej ręce Hermes trzyma maleńkiego Dionizosa, zabawiając go trzymanym w prawej ręce winnym gronem. W posągu brakowało: dolnej partii nogi i ręki prawej.

Rzeźba urzeka doskonałością wykonania, przede wszystkim delikatnym modelunkiem ciała, jakby zniewieściałego, o wygładzonej powierzchni, która silnie kontrastuje z zawieszoną obok chlamidą, potraktowaną zupełnie odmiennie. Wyczuwa się jej ciężar, mięsistość i miękkość, co artysta osiągnął przez zróżnicowanie głębokości fałdów.



Apollo Belwederski

Rzeźba dłuta Leocharesa przedstawiająca Apollina w momencie jego zejścia na ziemię. Ciężar ciała opiera się na prawej nodze, głowa odwrócona jest w lewo, w kierunku wyciągniętej ręki. Jej rysy są perfekcyjne i zimne, a wyraz twarzy spokojny i zdecydowany. Bóg ubrany jest w płaszcz (chlamidę), który jednak zasłania mu jedynie plecy, a owinięta wokół lewej dłoni tworzy jak gdyby tło dla całej postaci. Posąg znany jest jedynie z kopii i wciąż odzywają się głosy podające w wątpliwość jego autorstwo.



Akropol - świątynia Ateny
- Nike:

Nike rozwiązująca sandał
płaskorzeźbiona płyta z
balustrady.

Marmur, ok. 409 r. p.n.e.;
obecnie w Muzeum
Akropolu

Rzeźba w okresie hellenistycznym

Hellenizm był nową kulturą z przewagą pierwiastków greckich, ale też przy udziale i cywilizacji starożytnego Egiptu.

W twórczości rzeźbiarskiej do najważniejszych ośrodków należały: Pergamon w Azji Mniejszej, wyspa Rodos oraz Aleksandria na wybrzeżu Egiptu.

Charakterystyczną cechą rzeźby ośrodka Aleksandryjskiego jest pojawienie się tematów rodzajowych, a nawet obecność groteski czy karykatury. Artyści nie obawiali się ukazywać brzydotę czy śmieszność postaci, pojawiły się także wizerunki ludzi kalekich czy spracowanych niewolników.



Skopas Bachantka
Drezno - Skopas był
najbardziej
ekspresyjny.
Bachantka to pani
którą nasączano
winkiem, odurzano
kadzidłami i tak w
stanie nieświadomości
wystawiano podczas
świąt jako rodzaj
tancerki. Ekspresja
wyrażona poprzez
wygięcie ciała, szaty
odstaniające ciało.

Nike z Samotrake

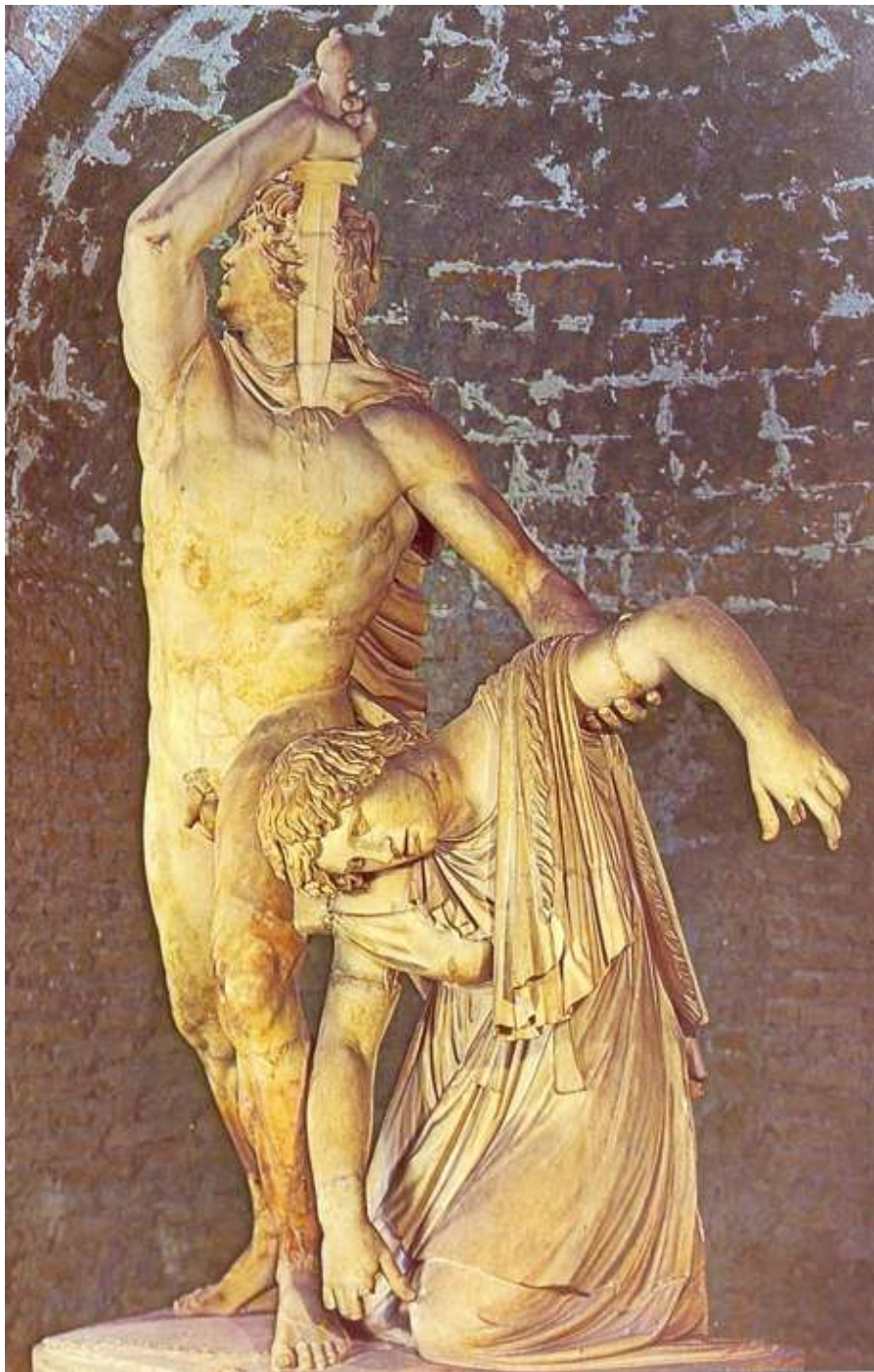
Posąg nieznanego autora z okresu hellenistycznego znaleziony w ruinach teatru na wyspie Samotrake. Rzeźba zachowała się bez głowy i rąk i w takim stanie mierzy 3,28 m. Bogini ukazana jest tutaj w pełnym locie, w momencie gdy stopami opiera się o pokład okrętu. Szerokie skrzydła gęsto pokryte piórami są rozłożone. Cała postać, silnie napięta, podana naprzód, opiera się pędowi powietrza. Chiton z cienkiej, przejrzystej delikatnie pomarszczonej materii prawie nie osłania rysującego się pod nią ciała. Płaszcz zsunął się i przykrył prawą nogę cienkim fałdem. Kompozycja posągu, oparta na dwóch przeciwstawnych osiach ruchu górnej i dolnej partii ciała, nabiera jeszcze głębi i zróżnicowania dzięki fałdom ubioru, ukształtowanego niemal niezależnie od postaci. Szata załamująca się gwałtownie pod kątem prostym jest pełna wyrazu i napięcia dramatycznego, jakie cechuje tę rzeźbę.



Galów Grupa

Nazwa grupy rzeźb na pomniku zwycięstwa nad Galami, który stanął przed świątynią Ateny. Centralnym jego punktem był Gal zabijający żonę, rzeźba znana nam z późniejszych kopii. Jest to grupa bardzo bliska wzorom klasycznym i należąca do nurtu piramidowego. Jego istotą było przedstawienie dwóch postaci: jednej w pełni sił, która podtrzymuje bezwładne ciało drugiej. Widać tu przede wszystkim wieloplanowość, światłocien i kontrast między obiema postaciami. Wokół tych dwóch osób znajdowały się rzeźby umierających Galów ukazanych w pozycji siedzącej, w momencie osuwania się na ziemię. Po raz pierwszy w sztuce greckiej wrogowie pokazani zostali tutaj wprost, a nie alegorycznie w postaci mitologicznej.





Jego istotą było przedstawienie dwóch postaci: jednej w pełni sił, która podtrzymuje bezwładne ciało drugiej. Widać tu przede wszystkim wieloplanowość, światłocień i kontrast między obiema postaciami.



Byk Farnezyjski, Byk Farnese - marmurowa grupa rzeźbiarska (o wysokości 3,70 m), która przedstawiająca mitologiczną scenę ukarania tebańskiej królowej Dirke przez przywiązanie jej do rogów byka. Dokonali tego Amfion i Zetos.

Dzieło to pochodzi z III wieku n.e. i jest rzymską kopią niezachowanej greckiej rzeźby z brązu z około 100 p.n.e. dłuta mistrzów braci Apolloniosa i Tauriskosa z Tralles.

Dzieło to, zwane **Grupą Laokoona**, wykonane (według Pliniusza) przez rzeźbiarzy Agesandra, Polidora i Atenodora z Rodos, należy do najcenniejszych dzieł sztuki klasycznej. Wedle O. Müllera przedstawia on 3 akty tragedii. Podczas gdy starszy syn, znajdujący się jeszcze w sytuacji dającej szansę ratunku, wyobraża początek akcji, a młodszy zginął już w uściskach węży, w ojcu – figurze środkowej – pokazano energię i patos w obliczu nieuchronnej śmierci, obraz pełen wzniosłości i grozy.

Co do czasu powstania grupy Laokoona nie ma dotąd zgody..

Laokoon był wedle greckiej mitologii kapłanem Apollina w Troji. Namawiał swych pobratymców, by nie wprowadzali do miasta drewnianego konia, którego Grecy zostawili pod murami. Ostrożność Laokoona nie spodobała się bogom. Nastali na niego dwa węży, które wypęły z morza i zadusiły kapłana oraz jego synów.

Grupa Laokoona





Wenus z Milo (Afrodyta z Melos)

Rzeźba anonimowego autora z okresu hellenistycznego (II w. p.n.e.) znaleziona nieopodal ruin teatru na wyspie Melos. Jest to naśladownictwo Wenus z Kapui (IV w. p.n.e.) będącej kopią Afrodyty Lizypa. Była przeznaczona do oglądania w profilu jak i w 3/4, tak jak posągi wywodzące się z płaskorzeźby. Autor Wenus z Milo zmienił kompozycję na frontalną, zachowując ze wzoru jedynie esowatość ciała. Stąd pojawił się rytm świadomie nawiązujący do rozwiązań z V w. p.n.e.

Ceramika grecka

Grecja zasłynęła malarstwem wazowym, wykonywanym na wazach (naczyniach ceramicznych toczonych z gliny i wypalanych w specjalnych piecach. Naczynia te miały zróżnicowane kształty, a posługiwano się nimi zarówno w gospodarstwie domowym, jak i podczas obrządków religijnych i pogrzebowych. wszystkie zdobione były piękną dekoracją malarską.



amphora



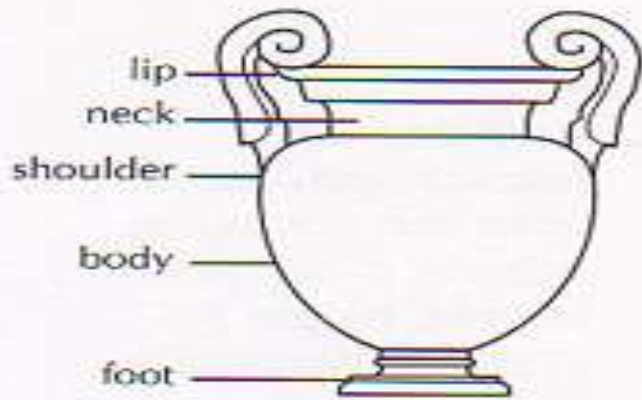
Panathenaic amphora



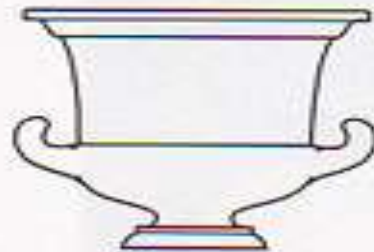
hydria



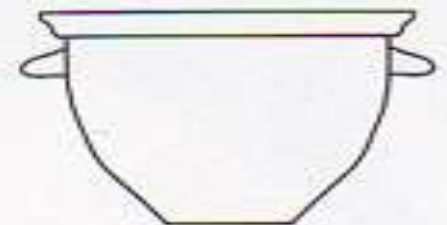
olpe



volute krater



calyx krater



bell krater



lekythos



oinochoe

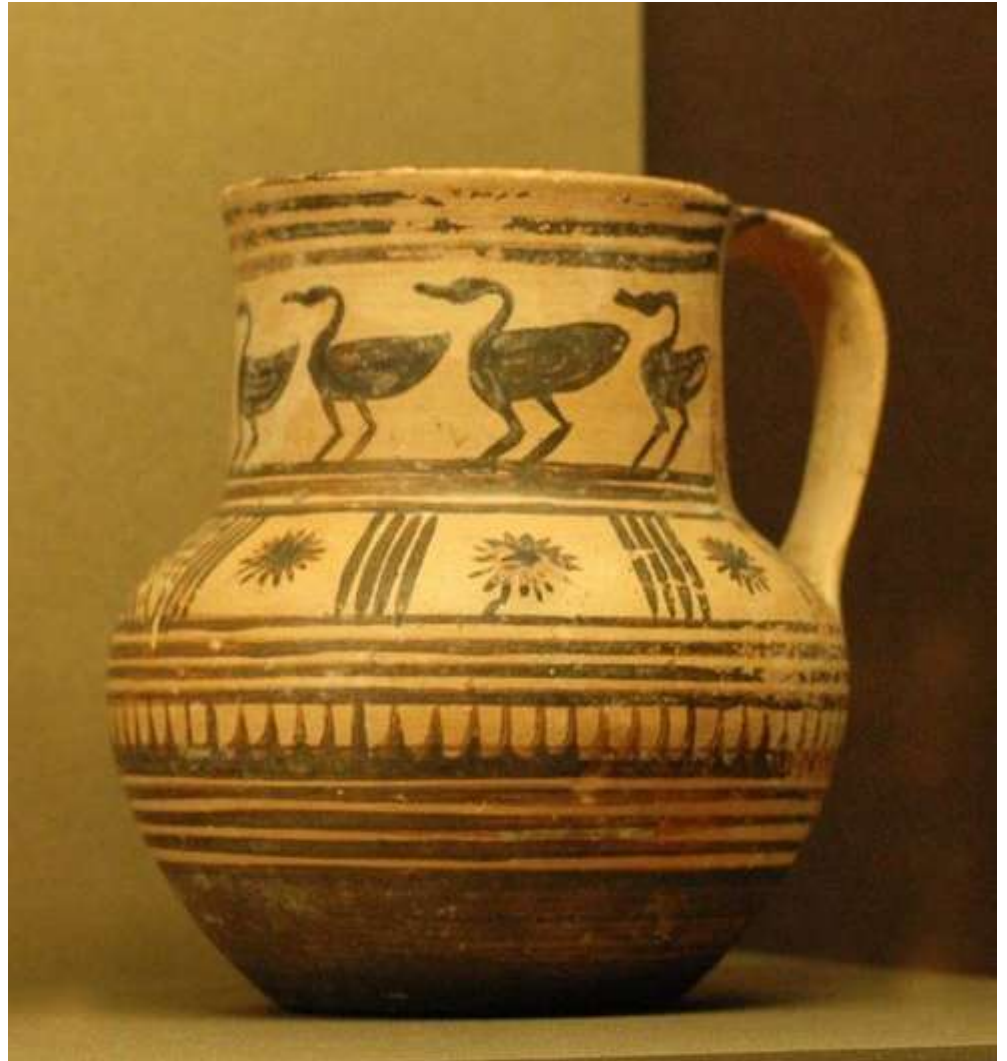


kantharos

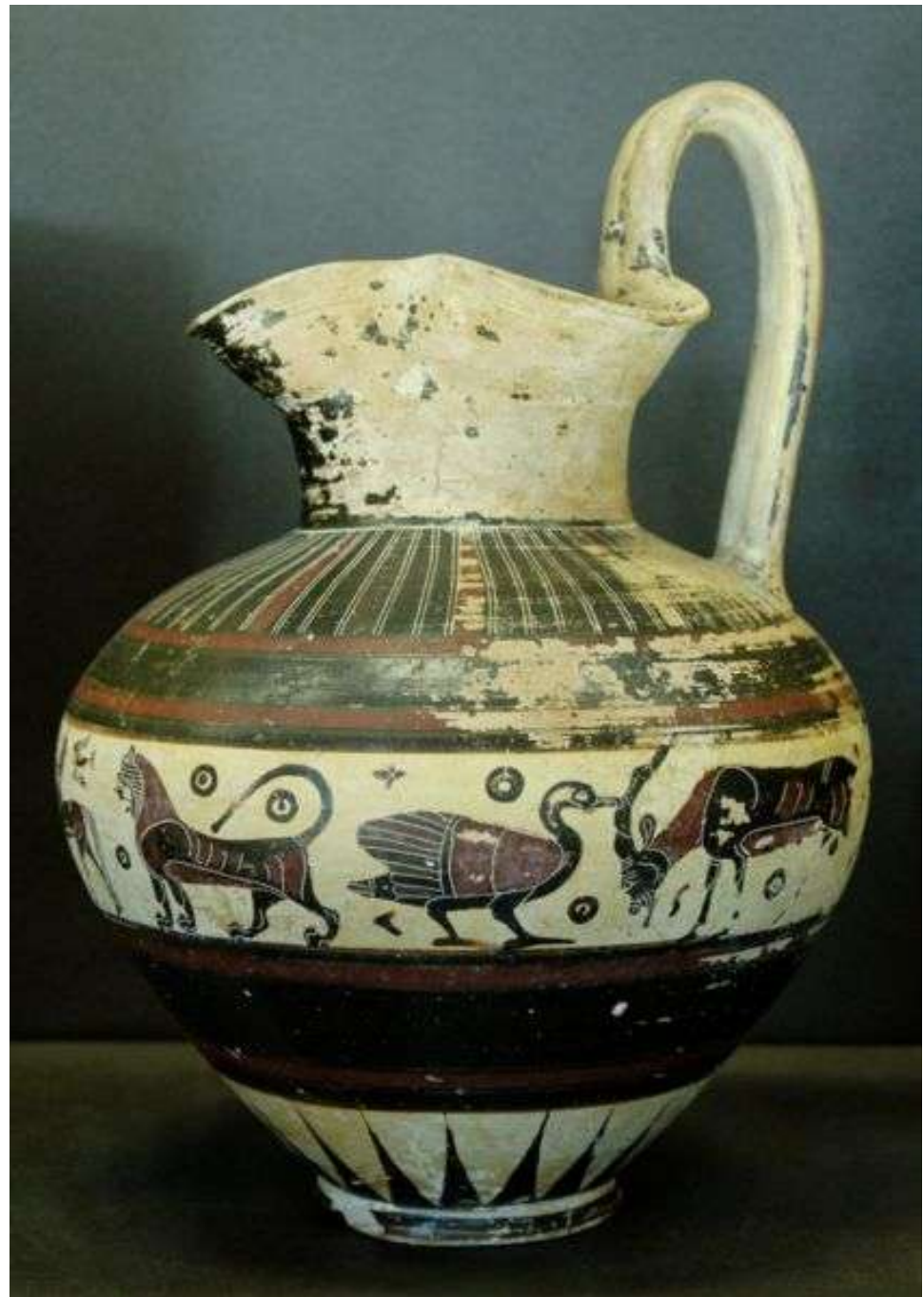


kylix

Styl geometryczny - styl dekoracji ceramiki, który charakteryzuje się powtarzającymi się wzorami geometrycznymi. Był bardzo popularny w Grecji przed VII wiekiem p.n.e.. Dekorowane naczynia prawie całkowicie pokrywano czarnym firnisem, pozostawiając jedynie pasy w kolorze gliny, które zdobiły powtarzające się koła lub meandry. W VIII wieku p.n.e. pojawiały się z rzadka sylwetki zwierząt i sceny figuralne.



Pod koniec VII w. p.n.e. pojawiły się nowe motywy dekoracji, zaczerpnięte z tkanin i innych wyrobów wschodnich. Nowy styl był swobodniejszy, na wyrobach przedstawiano zwierzęta: jelenie, kozice, lwy, pantery a także fantastyczne stwory: sfinksy, gryfy itp. Zwierzęta umieszczano jedno za drugim, pasowo, wokół naczynia. Pozostałe miejsca malarz uzupełniał dekorację drobnymi wzorami jak rozety, kwadraciki, kropki. Poprzez wprowadzenie linii rytych wzbogacił się rysunek. Wzorem Wschodu urozmaicono kolorystykę wyrobów..



STYL

CZARNOFIGUROWY

W VI w. p.n.e. wykształciła się technika czarnofigurowa. Na czerwonym tle naczynia malowano czarne sylwetki ludzi. Elementy szat, szczegóły anatomiczne podkreślano linią rytą i tylko niektóre drobne szczegóły postaci podmalowywano na biało, fioletowo lub purpurowo.



François Waza

Waza znaleziona w Etrurii, wykonana w stylu czarnofigurowym. Jeden z najstarszych i najszlachetniejszych zabytków tego stylu. Jej twórcami byli garncarz Ergotimos i malarz Klitias, uczniowie Sofilosa. Waza ma wysokość 66, obwód 188 cm. Razem ozdobiona jest 270 przedstawieniami ludzi i zwierząt oraz 121 inskrypcjami. W kompozycji zdobień odnajdujemy jeszcze pasy na brzuścu, szyi i jeden na stopce. Przeważają tu sceny z mitologii greckiej. Jedyne w dolnej partii brzuśca pozostałością wpływów wschodnich jest scena polowania lwów na jelenia i byka oraz heraldyczna grupa palmet i gryfów. Postacie na wazie były wysmukłe, nerwowe w ruchach, co nadawało im indywidualne cechy. Sposób rysowania jest prosty: głowa z profilu, oko i tors en face, natomiast nogi znowu z profilu. Modelunek ryty, ograniczony retusz czerwoną i białą farbą.



Eksekias (VI wiek p.n.e.) - grecki garncarz i malarz z Attyki, działający w okresie archaicznym od ok. 550 p.n.e. do ok. 525 p.n.e..

Eksekias stosował technikę czarnofigurową. Jego rysunek cechuje się precyzją, przejrzystą kompozycją i wydłużonymi proporcjami. Do dziś zachowało się jedenaście sygnowanych przez niego naczyń. Dwadzieścia pięć kolejnych jest mu przypisywanych. Najstłynniejszym dziełem jest amfora z przedstawieniem Achillesa i Ajaksa grających w kości (ok. 530-525 p.n.e., Muzea Watykańskie),

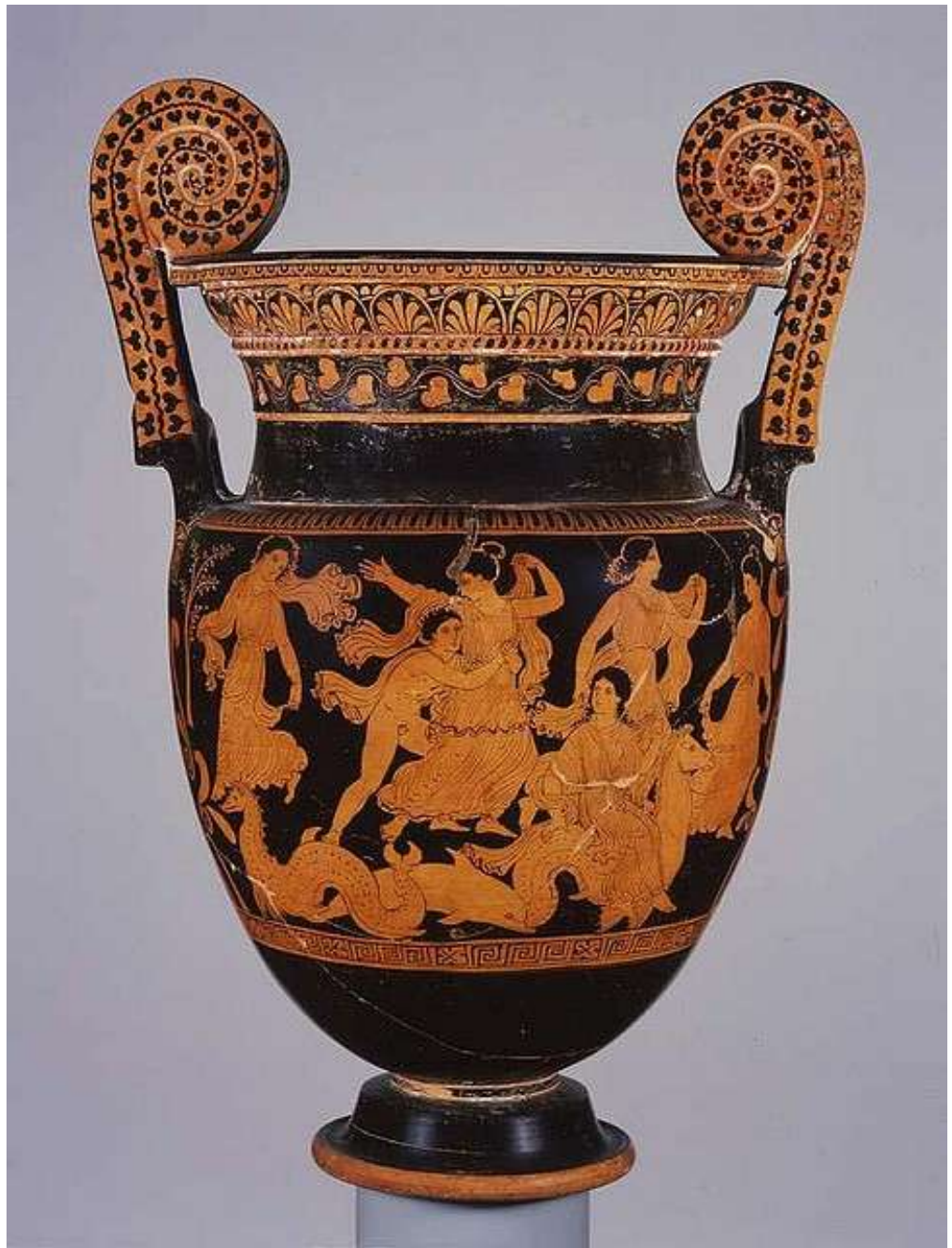


STYL CZERWONOFIGUROWY

Okolo 530 roku p.n.e. w Atenach zaczęto stosować styl czerwonofigurowy. Sposób zdobienia waz uległ odwróceniu – tym razem motyw pozostawiano w kolorze czerepu. Rysunek wewnętrzny postaci wykonywano pędzelkiem, co dawało malarzom większą swobodę twórczą (zaznaczanie rysów twarzy, ukazywanie ruchu), niż w przypadku techniki czarnofigurowej. Dekoracje, które powstawały w tym stylu osiągnęły najwyższy poziom artystyczny.

Malarstwo wazowe zaczęło w Attyce zanikać pod koniec IV w. p.n.e.





Architektura grecka

Najstarszą znaną świątynię odkryto niedawno na wyspie [Keos](#). Powstała ona w latach 1700-1600 p.n.e. Początkowo obrzędy religijne odbywały się pod gołym niebem, a teren, na którym je odprawiano, jedynie symbolicznie odgraniczano od przestrzeni świeckiej i nazywano temenosem. W większej ilości kaplice, wzorowane na domach mieszkalnych, zaczęto budować w VIII w. p.n.e. Były to czworokątne budynki zwieńczone dwuspadowym dachem. We frontonie znajdował się otwór, wiodący na taras oparty na wysuniętych ścianach bocznych. Przed nimi stały dwie kolumny. Poszczególne etapy rozwoju świątyni i kształtowanie się zasad porządków architektonicznych zostały odtworzone dzięki wykopaliskom na Samos.

Nowe rozwiązanie konstrukcji dachu mniej spadzistego wymagało podparcia kolumnami nie tylko we wnętrzu świątyni, ale również wzdłuż zewnętrznej strony ścian. Następnym etapem było wprowadzenie opistodomu. W drugiej połowie VI w. p.n.e. zastosowano do wznoszenia murów świątyń czworościenne bloki tufu lub marmuru. Wraz z nowym materiałem budowlanym powstały porządki architektoniczne. Świątynie są tymi budowlami, które były najbardziej reprezentatywne dla architektury okresu klasycznego.



1



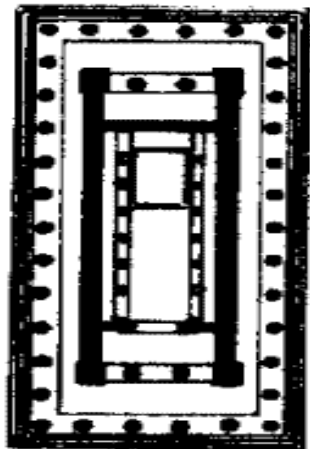
2



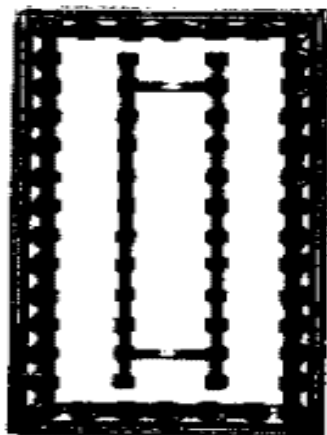
3



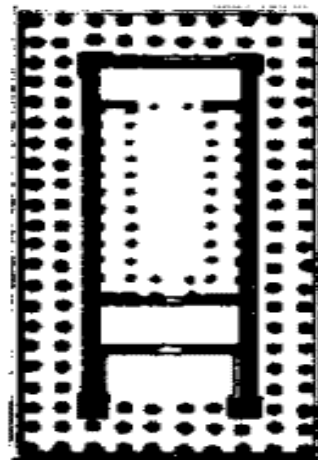
4



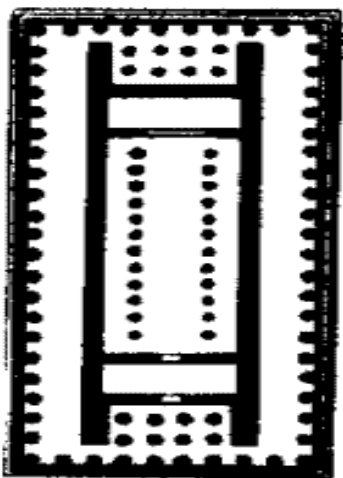
5



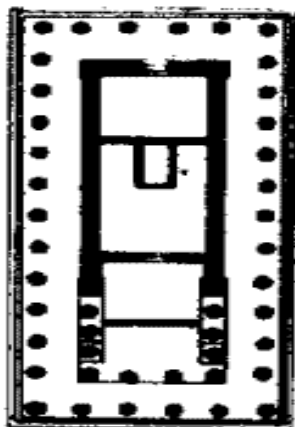
6



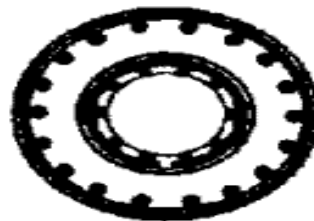
7



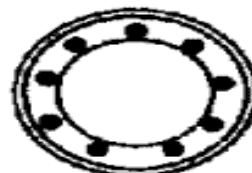
8



9



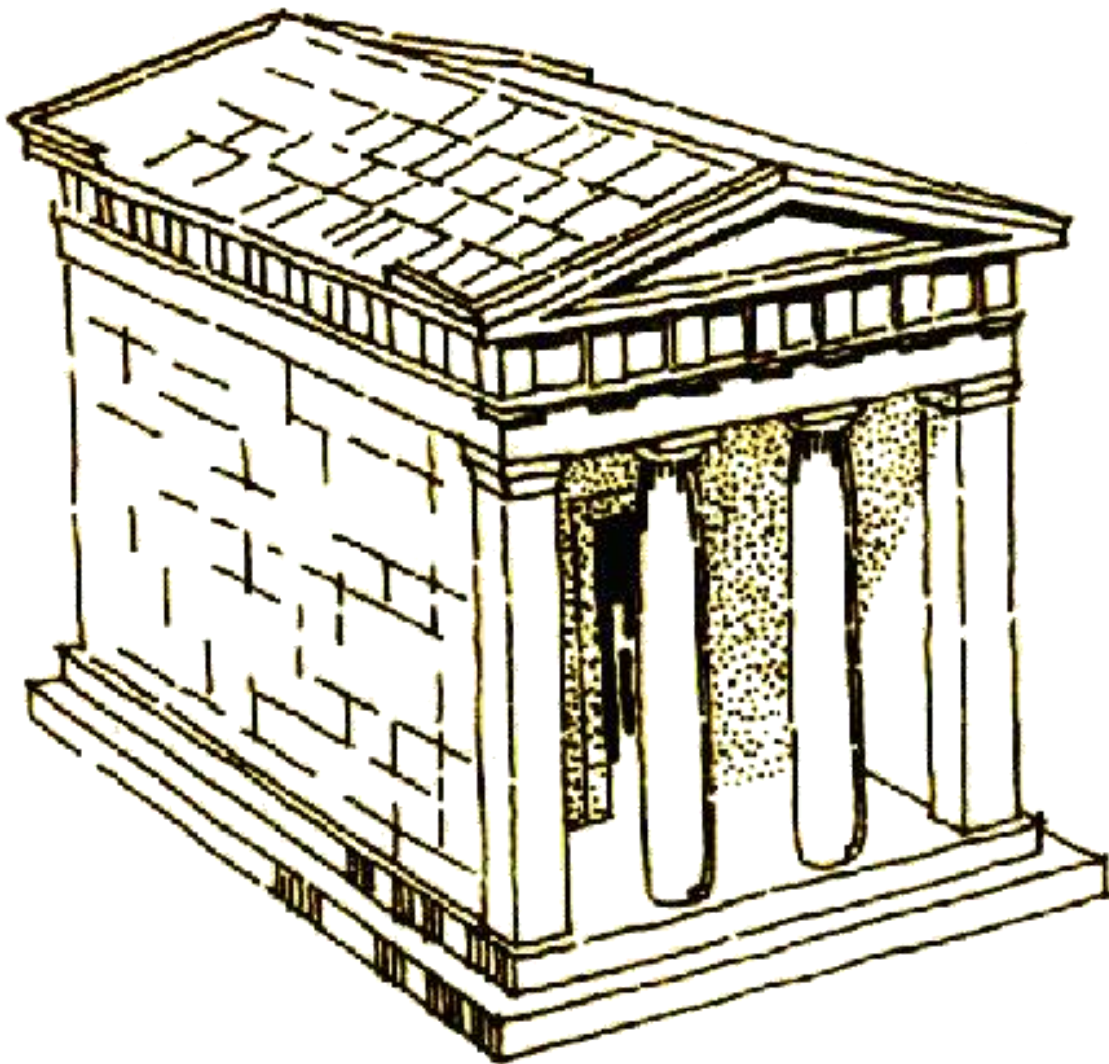
10



11

Typy świątyń greckich:

1. Świątynia w antach.
2. Świątynia o podwójnych antach.
3. Prostýlos.
4. Mfiprostýlos
5. Eripteros
6. Pseudoperipteros.
7. Dypteros.
8. Pseudodypteros.
9. Peripteros.
10. Pteripteros okrągły.
11. Monopteros.



Świątynie z antami - widok

anty *in antis* - w l. poj. *anta*, jest to występ w ścianie bocznej świątyni, niejako jej przedłużenie. Bardzo często u szczytu uformowana w kształt filaru. Świątynia w antach jest jednym z najstarszych typów greckiej świątyni. Do świątyni wchodziło się z reguły przez *pronaos*.

pronaos - przedsionek świątyni. Powstawał dzięki przedłużeniu bocznych ścian naosu zakończonych najczęściej antami.

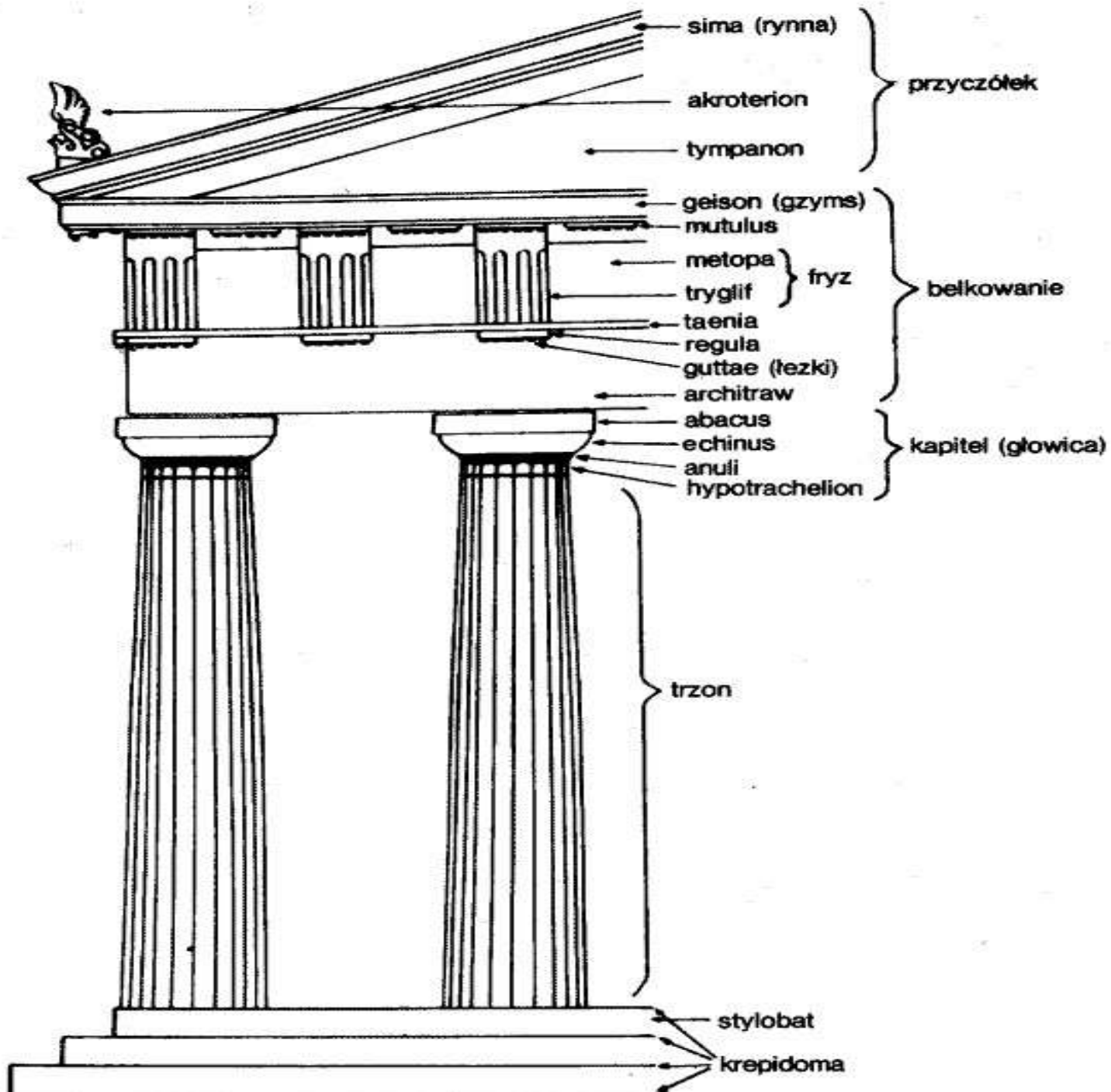
naos - lub łac. *cella* - najważniejsze pomieszczenie świątyni. W naosie znajdował się zwykle posąg bóstwa. W większych świątyniach naos dzielono kolumnadą na nawy.

plinta - płaska, kwadratowa lub prostokątna płyta umieszczana pod bazą kolumny.

krepidoma - najniższa część budowli antycznych. Krepidoma miała najczęściej formę trzech stopni biegnących dookoła budynku, tworząc fundament, na którym stawiano resztę konstrukcji.

stylobat - był to najwyższy stopień krepidomy, na którym bezpośrednio ustawiano kolumny (*stylos*) i budowlę.

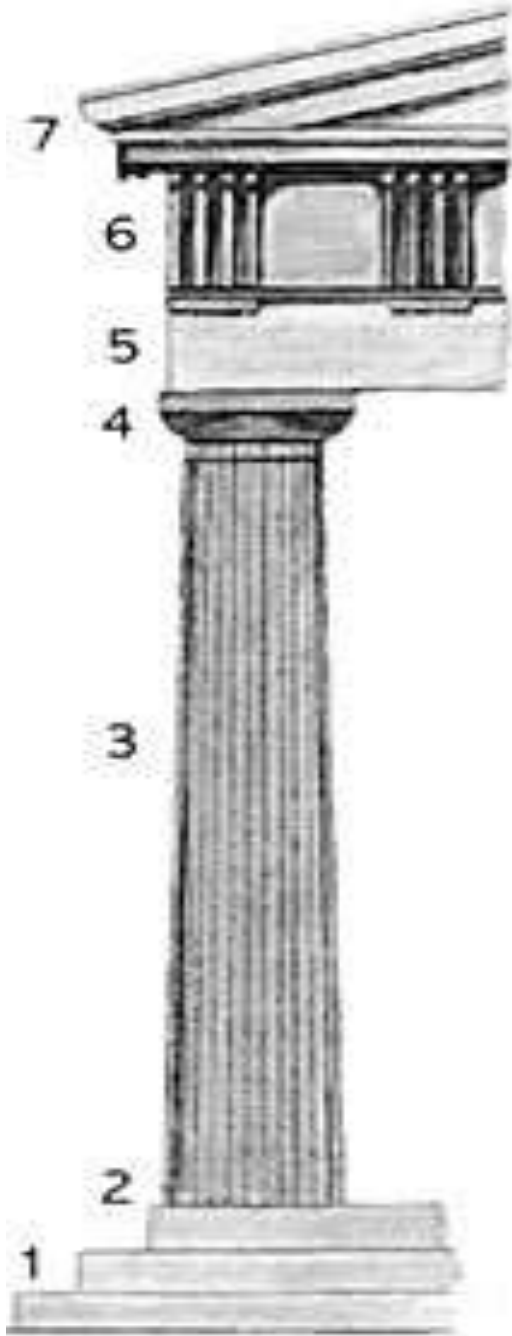
interkolumnium - odległość mierzona między osiami dwóch sąsiadujących kolumn.



Dorycki

Porządek dorycki jest najstarszym porządkiem, w którym elementy drewniane zastąpiono kamiennymi. Cechują go ciężkie proporcje, surowość i monumentalność. Kolumny są grube w stosunku do wysokości i odległości między nimi. Często więc określa się go jako *męski*. Kolumna dorycka nie ma bazy (2) (stoi bezpośrednio na *stylobacie* (1) - najwyższym stopniu podbudowy świątyni), a jej trzon (3) (zweźający się ku górze) jest lekko wybrzuszony po środku (*entazis*). Głowica (*kapitel*) (4) składa się z poduszki (*echinus*) przykrytej kwadratową płytą - *abakusem*. Na *abakusie* kolumny spoczywa dolna, gładka część belkowania - *architrav* (5), nad którą znajduje się część środkowa - *fryz* (6). *Fryz* dorycki składa się z naprzemiennie występujących *tryglifów* (z pionowymi żłobieniami) i *metop* - często pokrytych płaskorzeźbami. Górną część belkowania stanowi *gzyms* (7) zakończony często rynną.

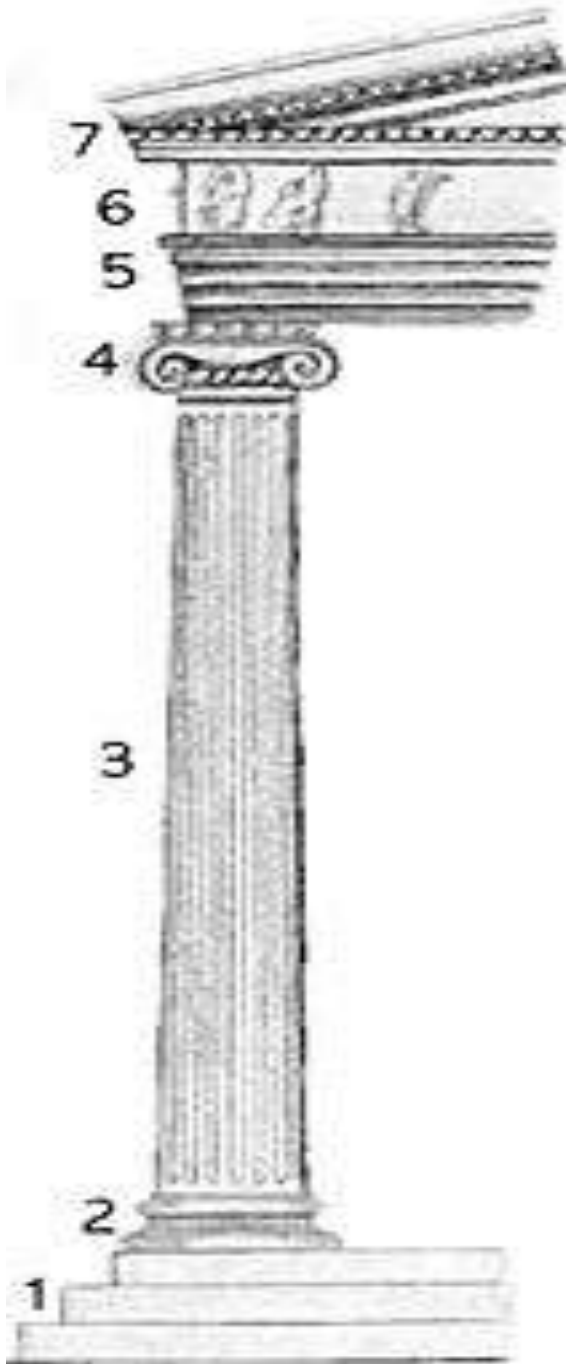
Porządek dorycki rozpowszechniony był głównie na greckim stałym lądzie i w koloniach Wielkiej Grecji (południowa Italia, Sycylia). Ze względu na trudności w stosowaniu porządku doryckiego we wielkich budowlach od okresu hellenistycznego zaniechano jego stosowania.

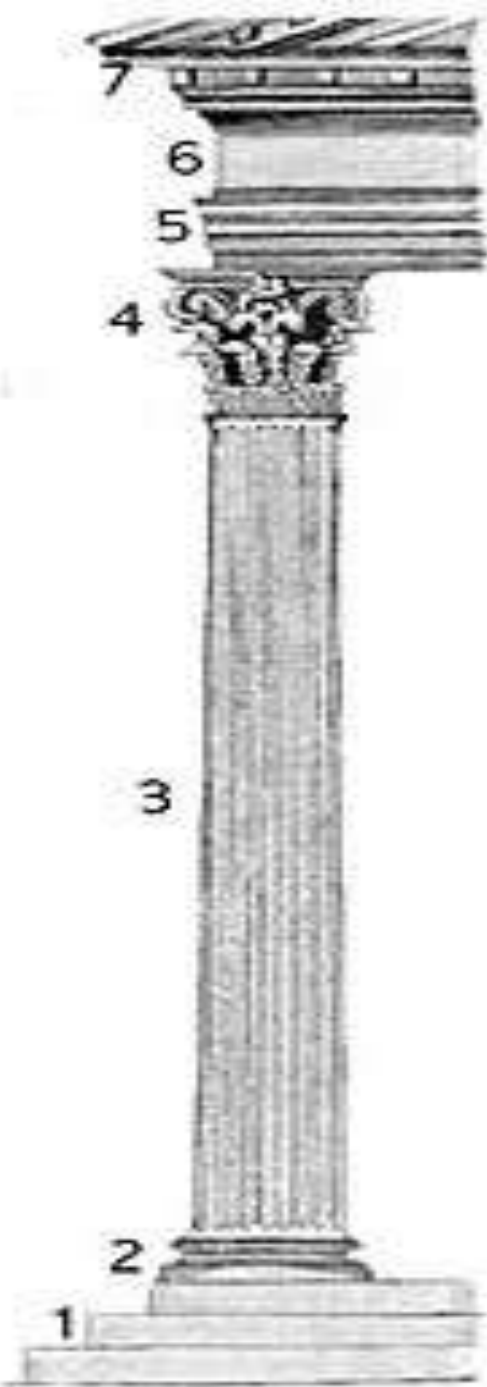


Joński

Porządek joński powstał w tym samym okresie co dorycki, na terenie Azji Mniejszej (Jonia). Cechuje go lekkość, smukłość proporcji i ozdobność. Kolumny jońskie są smuklejsze od doryckich stąd też stosuje się ich więcej. Styl joński określany jest często jako *kobięcy*. Kolumna stoi na profilowanej *bazie* (2), a jej trzon jest również lekko wybruszony po środku - ale mniej niż w kolumnie doryckiej. Pionowe żłobkowania trzonu (*kanelury*) są gęstsze i drobniejsze niż w kolumnie doryckiej. Również zwężenie górnej części trzonu kolumny jest mniej wyraźne. Głowica (4) kolumny posiada charakterystyczne *woluty* w kształcie zwiniętych liści. Przypomina to trochę rogi baranie. Belkowanie składa się z kilkustopniowego *architrawu* (5), rzeźbionego *fryzu* (6) - biegnącego wokół całego budynku (bez podziału na tryglify i metopy) oraz *gzymsu* (7).

Styl joński dominował głównie w miejscu swego powstania (Azja Mniejsza) ale też spotykany był na Sycylii, w Italii czy na ateńskim Akropolu. Czasem też budowano świątynie doryckie, które miały joński wystrój wnętrza (świątynia Ateny w Paestum).



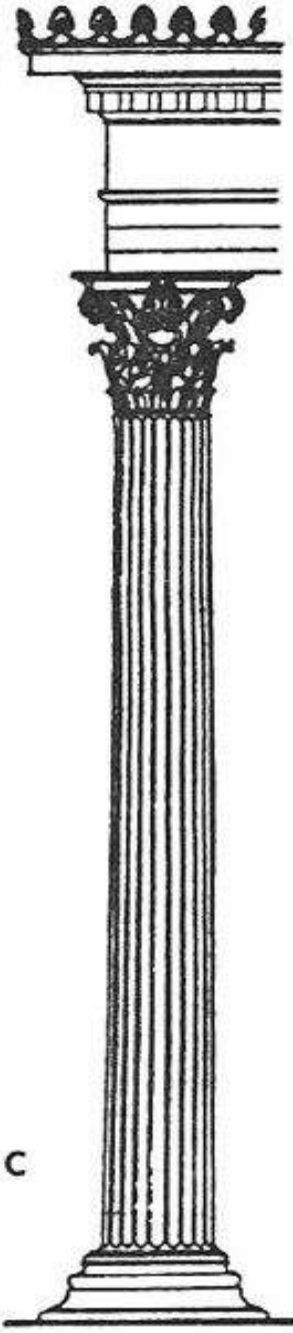
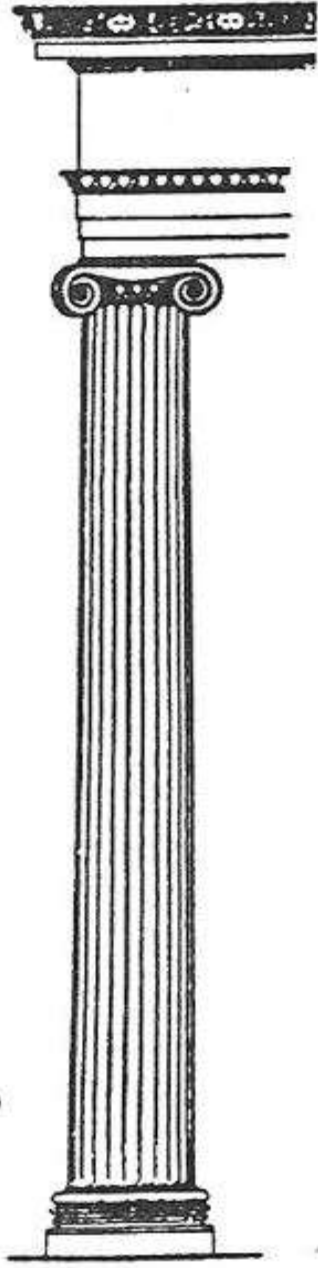
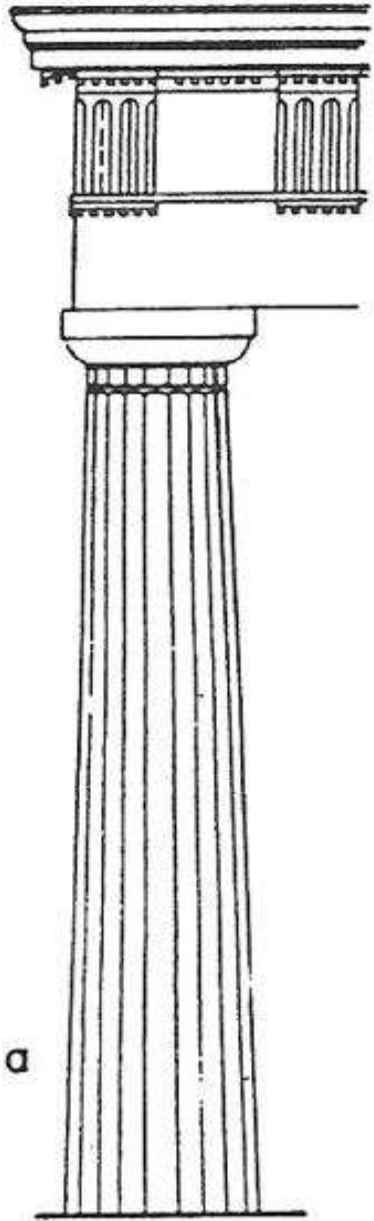


Koryncki

Porządek koryncki wykształcił się na przełomie V i IV w. p.n.e., a rozwinął się w okresie panowania rzymskiego. *Trzon (3)* i *podstawa (2)* kolumny korynckiej są podobne do jońskich, zupełnie inna jest jednak *głowica (4)*. Ma ona kształt kosza okolonego rzędami liści *akantu (barszcz zwyczajny)*, z małymi wolutami przypominającymi jońskie. Być może taki wyraźny element roślinny jest nawiązaniem do drzewa i gaju, związanych z genezą świątyni greckiej.

Kilkuwarstwowe belkowanie (**5,6,7**) świątyni korynckiej niekiedy pozbawione jest rzeźbienia.

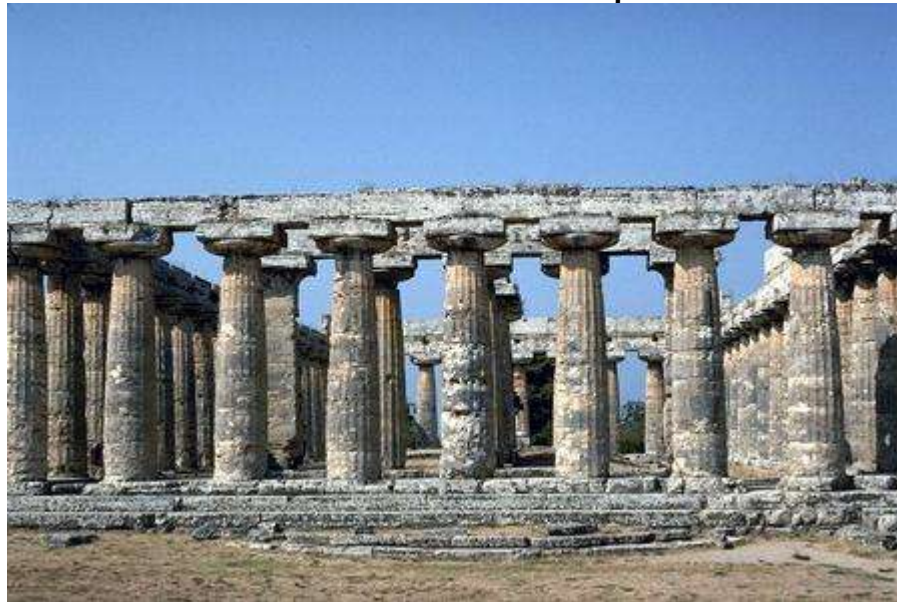
Porządek koryncki określany jest czasem jako *dziewczęcy*.



Świątynia Hery w Paestum

W VII w. wylądowali u wybrzeży Kampanii greccy koloniści z Sybaris i założyli miasto, które nazwali Posejdonią. Gdy kilka wieków później miastem zawładnęli Rzymianie, zmienili jego nazwę na Paestum.

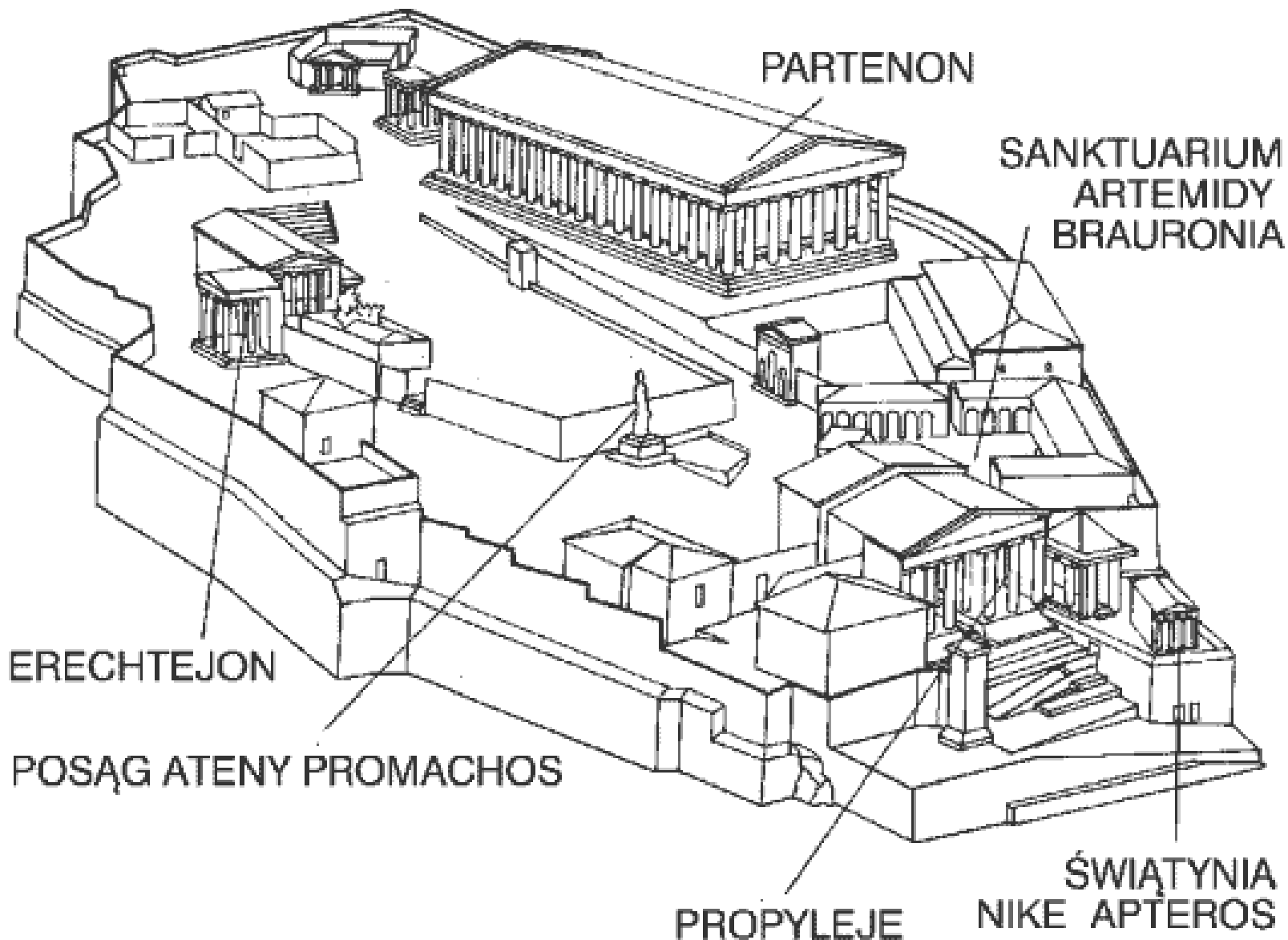
Do naszych czasów zostały po nim tylko ruiny, a wśród nich imponujące pozostałości trzech świątyń. Widoczna powyżej świątynia Hery (heraion) jest jedną z najlepiej zachowanych greckich świątyń i książkowym przykładem budowli w porządku doryckim. Jest też doskonałym dowodem na to, że greckie świątynie należące do tego samego porządku potrafiły się dość mocno różnić. Świątynia Hery to przykład “ciężkiego” porządku doryckiego. Kolumny są tu bardzo szerokie, a leżące na nich belkowanie niezwykle masywne. Różni ją to znacznie od również doryckiego Partenonu w Atenach, który ma kolumny dużo smuklejsze, a belkowanie lżejsze.



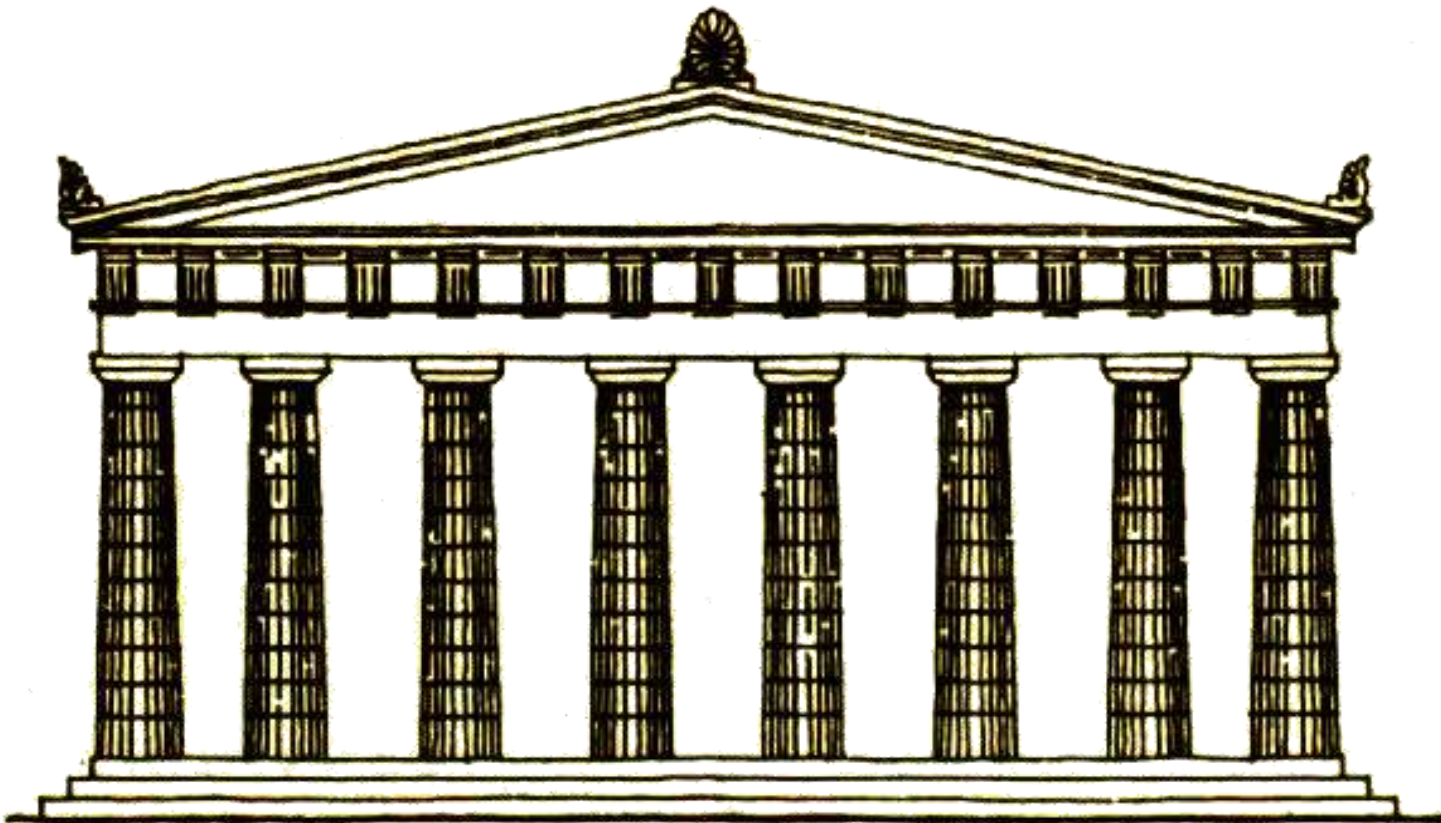


Świątynia Hery w Paestum

AKROPOL



Partenon to klasyczne dzieło architektury attyckiej, łączące porządek dorycki z elementami jońskimi. Partenon wzniesiony został z marmuru pentelickiego na trzystopniowej podbudowie (stylobacie) w typie doryckiego peripterosu (8 na 17 kolumn) z płytkim pronaosem i opistodomosem o 6 kolumnach in antis. Wymiary świątyni wynosiły 69,51 m na 30,86 m. Wnętrze dzieliło się na 2 części: trójnawową celę o długości 100 stóp (stąd nazwa Hekatompedon naos), gdzie przechowywano kultowy posąg Ateny (Atena Partenos dłuta Fidiasza), i Partenon właściwy - salę o 4 jońskich kolumnach, dla dziewcząt w służbie bogini.



PARTENON



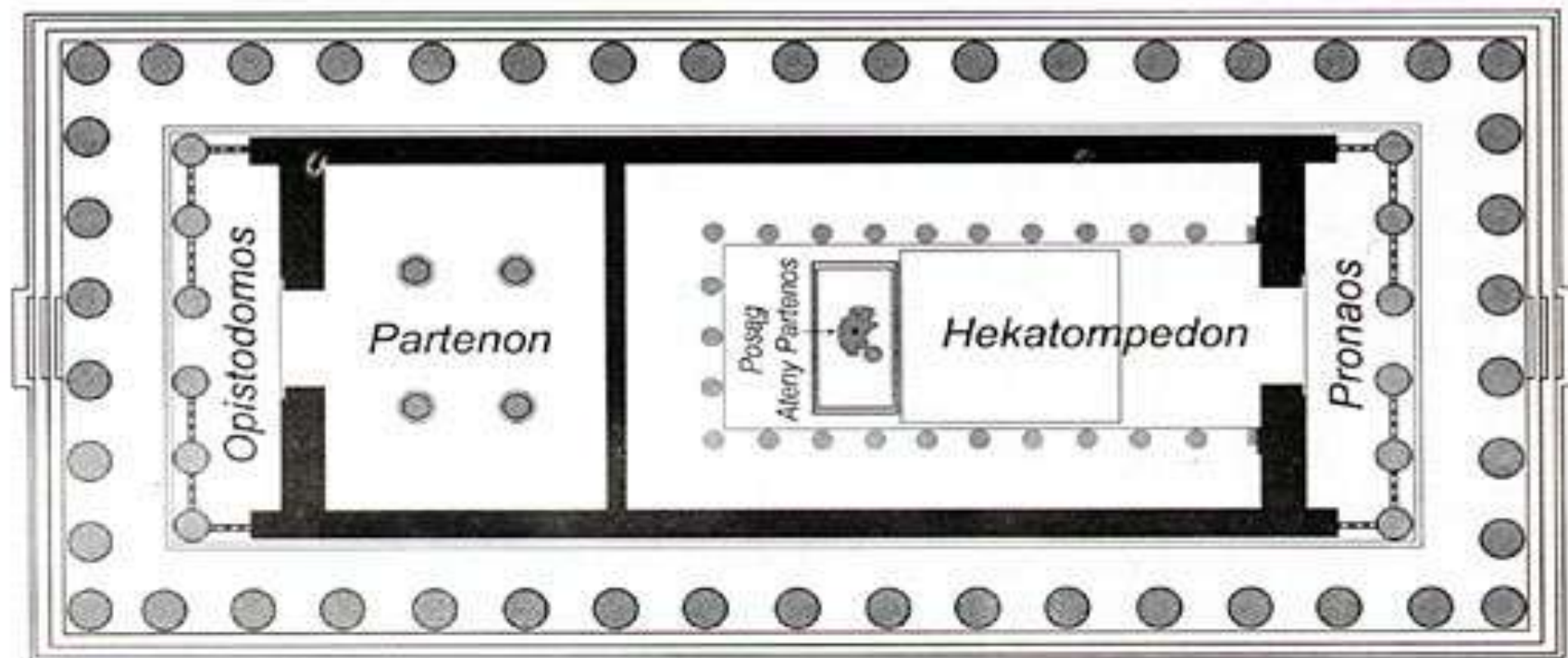
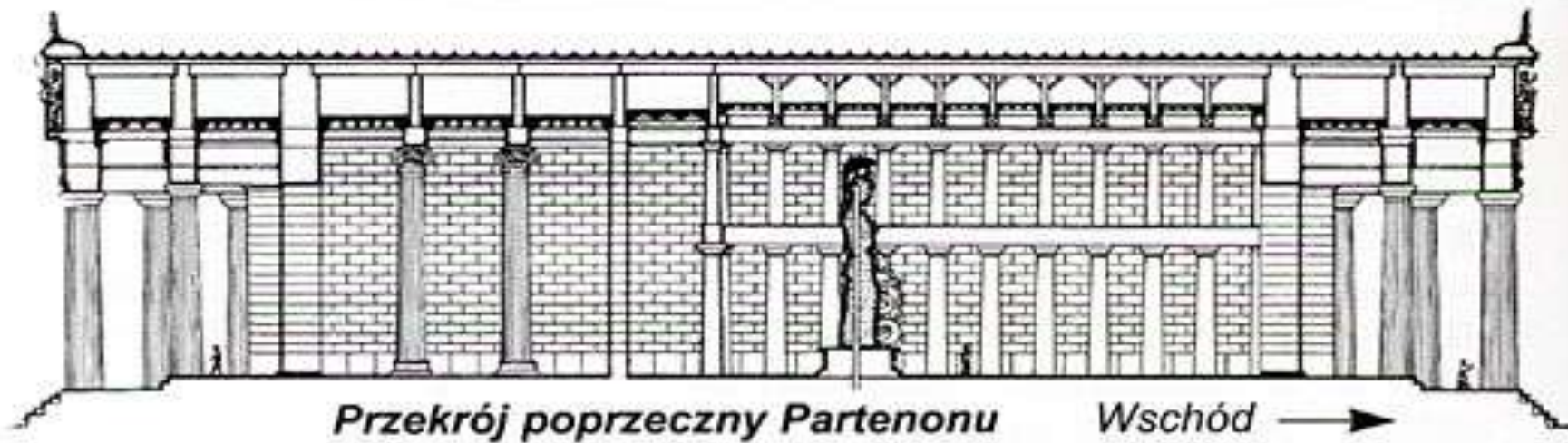
19. Benoit-Louis: reconstruction of the main facade of the Parthenon, 1879-1880, ink wash; Paris, Ecole Nationale Supérieure des Beaux-Arts.



Partenon - Budowlę zaprojektował w porządku doryckim, a prace trwały w latach 447-438 p.n.e. Na stylobacie o wymiarach 69,51 x 30,86 m stanęła konstrukcja z cellą, płytkim pronaosem i opistodomem, przed którymi ustawiono po 6 kolumn. Opistodom tworzyła kwadratowa sala, pośrodku której stały cztery jońskie kolumny.

To tę salę starożytni nazywali Partenonem, a dopiero od II w. n.e. zaczęto tak określać świątynię. Całość konstrukcji otaczał pteron (8 x 17 kolumn). Wnętrze celli podzielono na nawy. Podział ten powstał przez wprowadzenie dwukondygnacyjnej kolumnady obiegającej cellę z trzech stron, wzdłuż murów. Wart uwagi jest także sposób rozwiązania problemu krzywizny frontonu (związanej ze złudzeniem optycznym). Aby ją wprowadzić, Iktinos umieścił między stylobatem a fundamentami warstwę bloków, które znajdowały się wyłącznie od strony zachodniej i północnej.

Powstała w ten sposób krzywizna (od 6,6 do 17,7 cm) była przenoszona na belkowanie i gzymsy przez kolumny (20 kanelur), które zostały dodatkowo nachylone do wewnątrz, aby zapobiec złudzeniu, iż się pochylają. Ich odchylenie od pionu wynosiło 7 cm. Nachylenie podpór przyniosło ze sobą także zmniejszenie interkolumnium u góry, co pozwalało zachować zasadę tryglifu. Z tych samych przyczyn powiększone zostały średnice bębnow narożnych kolumn, co spowodowało zmniejszenie się ostatnich interkolumniów. Entasis znajdowało się na wysokości $\frac{2}{5}$ trzonu podpór. Dekorację rzeźbiarską tworzyły metopy partenońskie. Nad kolumnadą pronaosu i opistodomu znalazł się ciągły fryz joński (fryz partenoński). Ostatnim akcentem kompozycji Partenonu były przyczółki, które są szczytowym osiągnięciem greckiej rzeźby architektonicznej. Ważnym osiągnięciem artystów była też jednolita kompozycja bryły, fryzu i posągu.



Świątynia Ateny - Nike

Na miejscu wcześniejszego (z połowy VI w. p.n.e.) sanktuarium Ateny Zwycięskiej, zniszczonego w czasie oblężenia perskiego, powstała w latach 426 - 413 p.n.e. nowa świątynia. Była to niewielkich rozmiarów budowla jońska o prawie kwadratowej celli. Z przodu i z tyłu celli umieszczone były po 4 kolumny. Całą świątynię dookoła opasywał reliefowy fryz, umieszczony po zewnętrznej stronie powyżej kolumnady. Wejście do świątyni umieszczone było od wschodu, czyli od strony Partenonu.

Wewnątrz celli znajdował się posąg Ateny z hełmem w jednej i jabłkiem granatu w drugiej ręce. Nazywano go Nike Apteros (Bezskrzydła), co odróżniało go od typowych przedstawień skrzydlatej bogini zwycięstwa.

Budowla postawiona była na wysokim podmurowaniu, którego krawędź zabezpieczona została balustradą, złożoną z kamiennych płyt. Zewnętrzna powierzchnia tych płyt ozdobiona była dekoracją reliefową.

Dekoracja fryzu: nad wejściem ukazane było zgromadzenie bogów, natomiast na pozostałych trzech ścianach - sceny walki Greków z Persami.

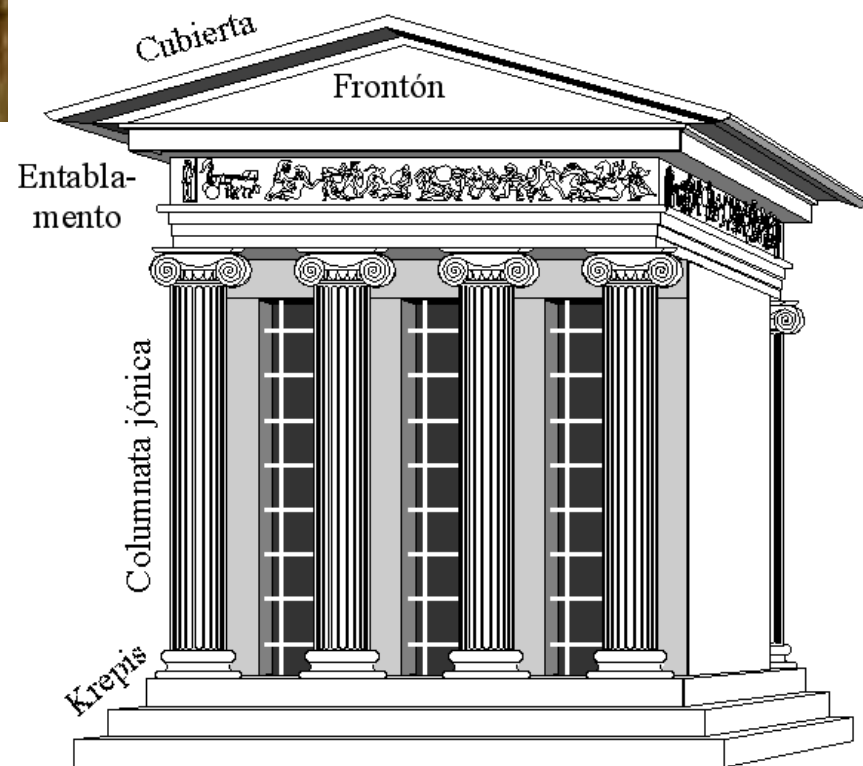
Dekoracja balustrady przedstawiała siedzącą boginię Atenę oraz szereg postaci Nike, przygotowujących ofiarę dla uczczenia zwycięstwa. Najbardziej znaną jest płyta ukazująca Nike rozwiążącą sandał.

Świątynia Nike-Apteros na akropolu ateńskim

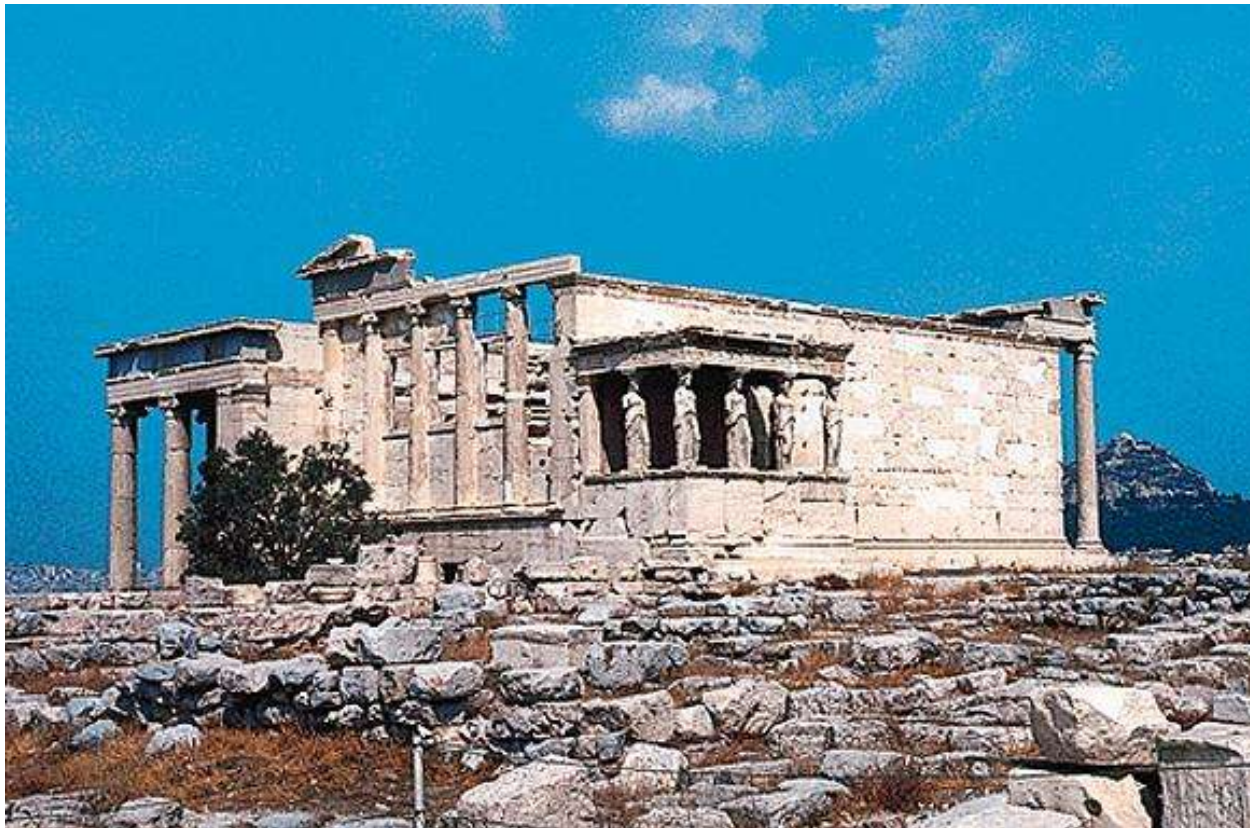




Akropol - świątynia Ateny -
Nike: fragment fasady
wschodniej z fryzem
(Zgromadzenie bogów).



Erechtejon został zbudowany w latach 421-406 p.n.e. Jest on usytuowany w najświętszym miejscu Akropolu. To tutaj miał się właśnie rozstrzygnąć mityczny spór Ateny i Posejdona o panowanie nad Attyką - tu wyrosło drzewo oliwne, dar Ateny i to tu od uderzenia trójzębu Posejdona ze skały trysnęło źródło słonej wody. Również obecnie w miejscu gdzie Atena zasadziła święte drzewo rośnie oliwka. Budowla została poważnie zniszczona w roku 1827 - wskutek ostrzału Turków. Najstojniejszym portykiem otaczającym cellę, jest portyk południowy - krużganek Kor, w którym kolumny zastąpiono postaciami dziewcząt. Portyk ten jest motywem wielu pocztówek ateńskich, trudno więc było nam go nie rozpoznać.



Erechtejon - ganek





Kariatyda - podpora architektoniczna w formie postaci, najczęściej kobiecej, spełniająca funkcję kolumny podtrzymującej gzyms lub balkon czy belkowanie. Charakterystyczna zwłaszcza dla porządku jońskiego. Nazwa pochodzi od greckiego *karyatides* czyli "dziewczyny ze wsi Karyai". Chodzi tu o kobiety sprzedane w niewolę po zburzeniu sprzyjającej Persom wsi Karyai. Były one zmuszane do ciężkiej pracy. Najbardziej znanym przykładem kariatyd są rzeźby z Erechtejonu, przybytku kultu dwóch bogów: Ateny i Posejdona. Wznosił się on na północnym krańcu ateńskiego Akropolu. Męskim odpowiednikiem kariatydy jest atlant

Tolos – był to kamienny grobowiec na planie koła lub zbliżonym do koła, przykryty pozornym sklepieniem kopułowym (grobowiec kopułowy lub grobowiec w kształcie ula), sklepieniem płaskim lub też w ogóle pozbawiony jakiegokolwiek przykrycia. Mógł być to po prostu kopiec ziemi usypany nad pomieszczeniem zawierającym szczątki zmarłego lub zmarłych wraz z wyposażeniem grobowym.

2) Później także budowla składająca się z okrągłego naosu otoczonego kolumnadą.

Grobowce tolosowe pojawiły się już w epoce minojskiej, ale największą popularność zyskały w epoce mykeńskiej. Podobne grobowce budowano również w czasach późniejszych w Grecji, Italii, Tracji (tutaj obecnie liczba znanych grobowców kopułowych przekroczyła już 30) oraz w północnym Nadczarnomorzu. Najliczniejszą grupę tolosów znaleźć możemy na terenie Krety w dolinie Mesara i wokół Koumasa w górach Kophinas. Najślynniejszym tolosem-grobowcem jest tzw. skarbiec Atreusza (znany też jako grób Agamemnona).

W okresie archaicznym zaczęto budować inne budowle na planie koła (np.

Prytaneion w Atenach, który służył urzędnikom zwanym prytanami).

W czasach późniejszych tolos był to typ klasycznej świątyni z okrągłym naosem, który otaczała kolumnada (zobacz: rotunda). Jedną z najślynniejszych takich świątyń znajdowała się w Delfach, a jej pozostałości są obecnie najbardziej charakterystycznym elementem ruin Delf.



Teatr w Epidauros

Ten wspaniały starożytny teatr został wybudowany w IV w. p.n.e. przez Polikleta Młodszeo i jest jednym z najważniejszych zabytków Grecji antycznej. Wyjście do teatru było dla starożytnych Greków wielką przyjemnością pomimo, iż siedzenia nie były zbyt wygodne bo były wykute z kamienia i przypominały raczej ogromne schody. Teatr w Epidauros jest najlepiej zachowanym teatrem greckim. Tworzy on półkole i został wykuty w skalistym zboczu górskim. Kiedyś teatr był częścią świątyni Asklepiosa - greckiego boga sztuki lekarskiej. Widownia teatru jest podzielona na sektory w kształcie klina, poprzedzianego schodami, którymi można dojść do poszczególnych rzędów. Te z kolei schodzą stromo w dół do okrągłego placu czyli orchestry gdzie tańczył i śpiewał chór. W teatrze w Epidauros akustyka była tak dobra, że szept osoby stojącej na orchestrze było słychać nawet w ostatnim rzędzie widowni. W tym teatrze mieściło się 12000 widzów. Za orkestrą znajdował się długi budynek, który obecnie już nie istnieje. Ten budynek nazywano "skene" i stanowił stałą dekorację dla występujących przed nim aktorów. W jego wnętrzu znajdowały się garderoby artystów.

Teatr w Epidauros



Teatr w Epidauros

